

A szerkesztőbizottság tagjai:

BARTHA ELEK, FÜLEMILE ÁGNES, KEMECESI LAJOS, KÓSA LÁSZLÓ,
KÜLLŐS IMOLA, MOHAY TAMÁS, PALÁDI-KOVÁCS ATTILA, POZSONY
FERENC, SZARVAS ZSUZSA, VARGYAS GÁBOR.

Felelős szerkesztő:

VIGA GYULA

A szerkesztő munkatársai:

BÁTI ANIKÓ – JUHÁSZ KATALIN

Számunk szerkesztésében SIMON ANDRÁS közreműködött.

A szerkesztőség címe: MTA BTK Néprajztudományi Intézet H–1097 Budapest IX.

Tóth Kálmán utca 4. Telefon: +36 1 224-6782

e-mail: vigagyula@gmail.com

TARTALOM

Tanulmányok és közlemények

<i>SIMON András:</i> Görög Demeter gyakorlati és szakírói munkássága a magyar szőlőkultúra megújításáért	193
<i>BARNA Gábor:</i> „Szent Gergely doktornak, híres tanítónknak az ő napján...” A gergelyjárás – egy szokás történeti háttere	214
<i>GLÁSSER Norbert:</i> „Égből szállott mireánk ez a korona, Isten küldte azt neked miáltalunk”. IV. Károly koronázásának neológ izraelita diskurzustradíciói	223
<i>MÓD László:</i> „Tisza partján van egy hajó kikötve...” Egy szegedi halkereskedő a 20. század első felében	239
<i>SZARKA József:</i> Lónevek a középkori Magyarországon	259
<i>MARTON Szabolcs:</i> A barackpálinka elterjedése Magyarországon (1936-ig)	270
<i>VARGA Sándor:</i> „Adjátok meg a bücsületet a vidéki legényeknek!”	287
<i>TERENDI Viktória:</i> Családi krízishelyzetek vizuális megjelenéseiről	302

Viták, vélemények

<i>VIDA Gabriella:</i> Megjegyzések a kora újkori edényművesség és a magyar népi kerámia kutatásához (Lajkó Orsolya könyve kapcsán)	319
--	-----

Könyismertetések

Mód László: Ártéri szőlőskertek az Alsó-Tisza mentén (<i>Lukács László</i>), Hubbes László Attila – Povedák István (szerk.): Már a múlt sem a régi... Az új magyar mitológia multidiszciplináris elemzése (<i>Klamár Zoltán</i>), Mód László (szerk.): Folyók és városok (<i>Apjok Vivien</i>), Polner Zoltán: A magyar Faustok. Ördöngösök a szegedi nagytájon (<i>Mód László</i>), Mózes kötélblái a hármashalmon. Zsidó hagyomány és szimbolikus politika határán (<i>Klesténitz Tibor</i>), Löw Immánuel: Zsidó folklór tanulmányok (<i>A. Gergely András</i>), Péter László: Löw Immánuel. Tanulmányok (<i>Voigt Vilmos</i>), Bodor Anikó – Paksa Katalin: Vajdasági magyar népdalok V. (<i>Iancu Laura</i>), Bárh János: Ozsdola, az őrfalu (<i>Kósa László</i>), Katona Edit – Tompos Lilla: Gyöngy az úri és népi öltözködésben az ókortól napjainkig (<i>Horváth Terézia</i>), Romics Imre: A Kalocsai Sárköz települései a XI-XVII. században (<i>Schill Tamás</i>), Kepéné Bihar Mária – Lendvai Kepe Zoltán – Tivadar Éva: Hetés népi táplálkozása (<i>Knézy Judit</i>), Silling Léda: Piacok, vásárok, emberek (<i>Szőke Anna</i>), Bánkiné Molnár Erzsébet (szerk.): Vízöntő. Ünnepi kötet a Jászságról Bathó Edit tiszteletére (<i>Petercsák Tivadar</i>), Fancsaly Éva – Gúti Erika – Kontra Miklós – Molnár Ljubić Mónika – Oszkó Beatrix – Siklósi Beáta – Žagar Szentesi Orsolya: A magyar nyelv Horvátországban (<i>Berente Anikó</i>), Pusztay János: Nyelv? Politika? Esszék a nyelvi kulturális sokszínűség érdekében (<i>Gráfik Imre</i>), Ethnologia. Multidiszciplináris szaktudományi folyóirat (<i>Balászi József Attila</i>), Anna Schmid – Doris Buddenberg (szerk.): Opium, Anna Schmid – Kathrin (szerk.): Fischer Mission Possible? The Basel Mission Collection. Reflecting Cultural Encounters (<i>Kemecsi Lajos</i>)	327
--	-----

A táncos vendéglátás szokásai az erdélyi Mezőségen

BEVEZETÉS

„Adjátok meg a bücsületet a vidéki legényeknek!” hívja fel társainak figyelmét a táncos vendéglátás kötelezettségeire Kriza János egyik adatközlője valamikor az 1800-as évek közepén.¹ A magyar táncfolklorisztikai kutatások szintén korán, már az 1900-as évek elején megemlíti a szokást, csakúgy mint az erdélyi mezősegi (továbbiakban: mezősegi) falvak táncéletével kapcsolatos munkák nagy része.² A meglehetősen bő szakirodalmi leírások tanúsága szerint a vizsgált szokás cselekménye, „koreográfiája” hasonló volt az egész magyar nyelvterületen: a táncmulatságra látogatókat a táncszervezők fogadták, helyet és lehetőséget biztosítottak nekik táncolásra. Nem megfelelő viselkedés esetén megbüntették és/vagy elkergették őket. A táncos vendéglátás szokásai a Belső-Mezőségen, illetve a Kis-Szamos mentén az 1960-as évek közepéig, a falusi gazdálkodás és társadalom szocialista átalakulásáig, egyben a hagyományos hétfégi táncalkalmak megszűnéséig éltek.³ Kivételt képez ebben az esetben is Szék, ahol a cigányzenével kísért hétfégi *tánc ház* 1991–1992-ben zárta be a kapuit.⁴

Írásomban a hétfégi *tánc* résztvevői, a rendezők és a vendégek jogosultságait és kötelességeit, valamint ezek társadalmi beágyazódottságát igyekszem megvizsgálni. Ezen keresztül be kívánom mutatni, hogy a mezősegi társadalomra jellemző területi és társadalmi elkülönülések kapcsolatok hogyan jelennek meg különböző rítusok során a tánc kultúrában.

A MEZŐSEGI TÁNCALKALMAK JELLEMZÉSE A TÁRSADALMI NYILVÁNOSSÁG ÉS ELLENŐRZÉS SZEMPONTJÁBÓL

A társadalmi ellenőrzésnek fontos helyszíne volt a hétfégén megrendezett „nyílt” *tánc*.⁵ A tánra érkező *bámulók* figyelemmel kísérték, *megítélték* a fiatalok viselkedését, őrizve ezzel a közösség erkölcsi, morális rendjét.⁶ A passzív résztvevő nézők száma a nyári „nyílt” táncalkalmakon sokszor több volt, mint a táncosoké.⁷ A mezősegi

¹ Kriza 1975: 295.

² Faragó 2006: 133, 137–138.; Kallós 2006: 300–301.; Novák 2000: 61–62.; Pálffy 2001: 307–308.; Varga 2016b: 280. Lásd még: Pesovár 1997: 55.

³ Adataim egy része saját, első sorban Belső-Mezőségre, valamint a közelben fekvő Székre és környékére fókuszáló terepmunkámból származik. Terepmunkáim során közel negyven faluban kutattam.

⁴ A szövegben alkalmazott kurziválás a helyi szóhasználatot jelzi.

⁵ A „nyílt” és „zárt” kifejezéseket Martin György Bag táncéletéről készült munkájából kölcsönöztem. (Martin 1955: 8.)

⁶ Vö. Jávor 2000: 648.

⁷ Faragó 2006: 129.

falvakban a zártkörű *bál* meglehetősen későn, a második világháború környékén jelent meg, és ezen általában a meghívottakon kívül más nem is vett részt.⁸ Még ekkora figyelem, társadalmi ellenőrzés sem kísérte a téli *táncokat*. Ezeket ugyanis a *táncos* ház egyik szobájában rendezték meg, ahová nagyon kevés *bámuló* fért el, akik a sötétedés után általában hazamentek. A tél esti *táncokat* tehát bátran „zártnak”, zártkörűnek nevezhetjük. A társadalmi ellenőrzés szempontjából érdekes kivételnek számít Szék, ahol a fiatalság belső kontrollja helyettesítette a felnőttekét. Itt a fiatalság táncalkalmi szinte teljesen zártkörűek voltak.⁹

SZEGREGÁCIÓS TÖREKVÉSEK MEGJELENÉSE A TÁNCKULTÚRÁBAN¹⁰

A paraszti társadalom felépítésével kapcsolatban Fél Edit nemek alkotta csoportokról, korcsoportokról, etnikai, pozíció- és akciócsoportokról beszél, amelyeket organikus, belülről szerveződő struktúráknak tart, szemben a felülről/kívülről szervezett „organizált” struktúrákkal.¹¹ Ezek jellemzője a szigorú normavédő funkció és hierarchikus felépítés, sok esetben erőteljes határkijelölés, amelyek szimbolikusan közösségi rítusokban jelennek meg.¹² Mezőség tánc kultúráját vizsgálva számos ilyen jelenséget tapasztalunk.

Kós Károly megfigyelései szerint a mezősegi falusi társadalmat – főleg a magyarok esetében – nagyfokú területi endogámia jellemezte. A 19. század végétől a 20. század közepéig tartó időszakra vonatkozó információk egyöntetűen tanúsítják, hogy a mezősegi falvakban települések, illetve településrészek szerint elkülönülve szervezték a fiatalok a társas életüket.¹³ A fonókat a kisebb falvakban is utcák szerint szervezték, de a nagyobb anyagi ráfordítást igénylő hétvégi *táncot*, az öt-hétszáz fős lélekszámot meghaladó községekben már településrészenként rendezték.¹⁴ Rengeteg adat vonatkozik a széki területi endogámiára, ami a település más falvakkal való kapcsolatait alapvetően meghatározta, de társadalmilag elhatárolta egymástól a falu három fő három fő utcáját, egykori közigazgatási részeit is.¹⁵ A területi szegregációval kapcsolatosan jegyzi meg Kós Károly, hogy a széki „*táncosházakba* pedig a legények más utcabelieket nem hívtak, s ha ilyenek mégis megjelentek, ebből gyakran verekedés lett.”¹⁶

A területi szegregáció enyhülését, átalakulását figyelhettük meg a különböző politikai, társadalmi változások során, így a két világháború, illetve a kommunista hatalom-

⁸ Vö. Pesovár 1997: 41.

⁹ Vö. Györi 2010: 213–215.

¹⁰ Pesovár Ferenc rövid összefoglalást ad a témáról (Pesovár 1997: 42–44).

¹¹ Paládi-Kovács 2000: 25.

¹² Paládi-Kovács 2000: 25.

¹³ Kós 2000/II: 314.

¹⁴ Lásd: Tamás 1991: 36.; Pálfy 2001: 297.

¹⁵ Vö. Györi 2010: 174.

¹⁶ Kós 2000/II: 314.

átvétel idején.¹⁷ Ezen időszakokban az új közigazgatási szabályok mindegyike a falu hármastagozódásának megszüntetését célozta meg. A helyi fiatalság azonban, amikor csak tehette ismét utcánként rendezte meg a *táncait*. A hármastagolódáshoz való ragaszkodás az új hatalom által felejtésre ítélt múlttra reflektáló „hagyomány” őrzésében jelent meg szimbolikusan.

A társadalmi endogámiának többféle megjelenését is tudjuk vizsgálni, ezek közül Mezőségen a legfontosabb az etnikai szegregáció. Néhány jelentős magyar lakossággal bíró belső-mezősi falu esetében olyan erőteljes etnikai endogámiát tapasztaltam, ami általában a lokális endogámia felé való törekvést is felülírta.¹⁸ Ennek ellenére a különböző etnikumok között együttműködést is tapasztalhattunk, a táncművelés vizsgálva azonban sokszor tapasztalunk elkülönülésre utaló jeleket. Erre a táncszervezésben is látunk példákat: azon falvakban ahol megfelelő létszámmal volt jelen cigány, magyar illetve román fiatalság, a különböző etnikumok külön hétfégi *táncokat* rendeztek maguknak.¹⁹

A mezősi románok esetében a lokális, ún. „tisza” exogámia tendenciája erősebb, mint a magyaroknál, úgy a feleségül hozott nők, mint pedig a „vőül ment” férfiak esetét tekintve.²⁰ A lokális exogámia egyik legfontosabb intézménye a leányvásár volt, ahol az egy néprajzi csoporthoz tartozó falvak fiatalsága ismerkedhetett.²¹ A vásárokon rendezett táncon való rendszeres és tömeges részvétel elsősorban a románokra volt jellemző.²² Visszaemlékezések tanúsítják, hogy a román falvak fiataljai még az 1950-es években is valóságos ünnepként tartották számon ezeket az alkalmakat, ahová zenészek kíséretével, csapatosan, énekelve és rigmusokat kiabálva vonultak ki a falujukból.

A mezősi cigányok társadalmi felépítéséről, illetve táncéletéről rendkívül kevés adattal rendelkezünk. Ezekből úgy tűnik, hogy a románokénál is erősebb exogámiával, földrajzi mobilitással kell az esetükben számolnunk.²³ Tudunk falvakról, ahol külön rendeztek hétfégi *táncot*, de ennek szokásrendjéről nincsenek pontos információink.²⁴

A mezősi táncalkalmakon való részvételt vizsgálva különböző korcsoportok eltérő jogosultságaival találkozunk. A táncszervezés rendje szépen mutatja a helyi fiatalság korcsoportjainak hierarchiáját, illetve aktivitásbeli különbségeit. *Kicsitáncnak*, illetve *aprók táncának* nevezték azokat a táncalkalmakat, amiket a 8-14 éves korosztály rendezett magának. A tévesztésig a mezősi *kicsitánc* sokszor zártabb közösség volt, mint a *nagyitánc*, ritkán fordult elő, hogy a nem oda tartozó idősebbek megjelentek volna.

A *nagyitáncra* való „belépőt” a református közösségeknél a konfirmáció jelentette, ami egyben a *nagyleány*, *nagyleány* státuszba való bekerülést is szimbolizálta.

¹⁷ Pozsony Ferenc pusztakamarási vizsgálatai a lokális, felekezeti és etnikai endogámia fokozatos gyengülését mutatják a 19–20. század fordulójától (Pozsony 2010: 99–100).

¹⁸ Vö. Feischmidt 1994: 122.

¹⁹ Ablonczy–Korniss 2013: 22.; Almási 2009: 160.; Faragó 2006: 136–137.; Pálffy 2001: 297.; Varga 2016b: 260.

²⁰ Kós 2000/II: 273, 317.

²¹ Vö. Tárkány 2003: 310–312.

²² Kós 2000/I: 355.

²³ Könczei 2009: 22–23.

²⁴ Vö. Kallós 2006: 298, 300.

Általános elvárás volt a *táncra* bekerülni szándékozó fiataltól, hogy valamelyest ismerje a tánclépéseket, külön avatási szertartásról azonban nem tudunk.²⁵ A lányok a legényeknél általában egy-két évvel korábban *kaptak fel*, előbb váltak *táncosokká*. A *táncra* bekerülő legényké a konfirmációjuk után egy évig *félfizetésesek* maradtak, ami azt jelentette, hogy a fejenként megszabott anyagi hozzájárulás felét kellett csak kifizetniük.²⁶ Ennek megfelelően nem is rendelkeztek a nagylegényekhez hasonló jogosultságokkal, nem táncolhattak például a zenész előtt, illetve őket következmények nélkül utasíthatták vissza a táncolni felkért lányok.

A szakirodalmi adatok és a visszaemlékezők többsége szerint a katonaviselt legények, a hazalátogató szabadságos katonák ingyen vehettek részt a *táncon*. A legénysorból lassan kilépő személyek tehát magasabb státuszba kerültek, amik általánosságban nézve nagyobb társadalmi megbecsülést, sőt bizonyos előjogokat is biztosítottak a számukra. A korábbi korosztályi/társadalmi akciócsoporttól lassan eltávolodva azonban az aktív táncos közösséggel kapcsolatos a jogaik fokozatosan beszűkültek, majd eltűntek.²⁷ A katonaidő, illetve a leszereléstől a házasságig tartó időszak átmeneti állapotaként is értelmezhető a táncos akcióközösséghez való tartozás szempontjából. Az ingyenes részvétel mellett meg kell ugyanis említeni, hogy már nem illett részt venniük minden egyes táncalkalmon, illetve a multság végéig a *táncon* tartózkodni.

A *táncon* megjelenő, fiatalabb, *jó táncú* menyecskeket gyakran felkérték a legények, ami kiválthatta a fizető, és a zenésznek enni adó lányok elégedetlenkedését. A napközben *táncra* ellátogató asszonyok, télen, a táncos házban a helyszűke miatt sokszor zavarták a táncot.²⁸

Kisebbségi közösségek esetén a zenészfogadás nagy terhet rótt a szervezőkre, így azok gyakran szemet hunytak afelett, hogy a *táncon* vendégeskedő katonaviselt legények, fiatal házasok, sőt akár asszonyok elfoglalják a tánchelyet, ha fizettek a részvételért. A gyűjtött adatok arra utalnak, hogy a tévesztés időszakában a táncos „akciócsoport” határai kezdtek elmosódni, a kapcsolódó szabályokat egyre kevésbé vették komolyan.

A mezőszéki paraszti kultúrára jellemző férfi-női viszonyrendszer, az esetleges aláfőlé rendeltség, a nemek közötti kommunikáció szimbolikusan a táncolás során is megjelenik.²⁹ Gyűjtéseim, a táncfolklorisztikai leírások és korai történeti adatok egyaránt arról tanúskodnak, hogy a tradicionális közösségek rendszeres, hétvégi multságon táncoló lányok a legényekhez képest kevesebb jogosultsággal bírtak a táncos közösségekben.³⁰ Az esti *táncon* például csak akkor jelenhettek meg, ha a legények elkérték őket otthonról és elkísérték őket.³¹ Sok helyen a térhasználat is utal a nemi szerepek közötti különbségre: így például Széken az 1940-es évek közepén még szokás volt,

²⁵ Egyedül Mezőköbölkútról vannak erre vonatkozó, bizonytalan adataink (Kós 2000/II: 257).

²⁶ Vö. Novák 2000: 57.

²⁷ Jávor 2000: 685.

²⁸ Vö. Faragó 2006: 140.; Kallós 2006: 300.

²⁹ Az utóbbi időben a magyar kutatók közül Kovács Dóra vetette fel a gender szempontú vizsgálatok fontosságát (Kovács 2014a–b; 2016). A paraszti társadalmat illetően a női szerepekről és a lányok magatartási mintáiról bővebben lásd: Jávor 2000: 611–617.; 629–635.

³⁰ Vö. Novák 2000: 57–61.

³¹ Vö. Györi 2010: 149.

hogy a táncteret elfoglaló legények a kiszemelt lány nevének kiáltásával hívták be a csűr előtt, vagy a tornácon várakozó partnerüket.³²

Mezőségi adataink alapján úgy tűnik, hogy szegényebb faluban ritkán, a *gazdafalvakban*, ahol a társadalmi különbségek nagyobbak voltak, gyakrabban fordult elő kitáncoltatás/kimuzsikálás. A legszigorúbban szabályozott táncélet Székre volt jellemző, innen származik a kizáró rítusokra vonatkozó legtöbb adat.³³ Ez összefüggésben állhat a faluvá visszaminősített, egykori mezőváros sajátos társadalmi helyzetével, lakóinak életfelfogásával.³⁴ Más mezőszégi falvakban a lányok valamivel „szabadabban” viselkedhettek,³⁵ ennek ellenére mindenhol ismerünk vonatkozó párhuzamokat. Kós Károly mezőköbölkúti megfigyelése szerint például a lányok minden legénnyel kötelesek voltak táncolni. Ha visszautasítottak egy legényt, de egy másikkal elmentek, akkor a sértett legény bosszút állhatott: „halottas nótával” muzsikáltathatta ki a lányt a *táncról*. A kizáró rítus szimbolikája egyértelmű: a közösség onnantól számára „nemlétezőnek”, kvázi „halottnak” tekintette a bűnösnek ítélt személyt.³⁶ A *táncról* kizárt lány szégyenében hetekig nem mert mutatkozni a fiatalok előtt, néha az érintett családok között harag is keletkezett. Mindenesetre az ilyen akciót alaposan meg kellett szervezni és gyorsan végre kellett hajtani, mielőtt a lány esetleges pártfogói közbeavatkozhattak volna. A lányok joggal számíthattak ilyenkor segítségre az udvarlójuk, rokonaik és szomszédjaik részéről. Előfordultak olyan esetek is, amikor nagygazdálányok tudván, hogy sok a pártfogójuk, szinte sportot űztek a felkérések visszautasításából, demonstrálva ezzel társadalmi rangjukat, erejüket. A táncolni nem nagyon tudó *maradékok* felkérését következmény nélkül utasíthatták vissza a lányok. A kizáró rítusok kezdeményezését a legényes erőpróba egy fajtájaként is értelmezhetjük, hiszen ezek a legtöbbször véres verekedéssel jártak, akár halálessel is végződhetnek. A gyűjtésekből arra is következtethetünk, hogy határozottabb fellépésű, a fiatalság előtt nagy tekintéllyel rendelkező táncszervező legények gyakran tiltották az ilyen jellegű diszkriminációt.

Jávor szerint a bizonytalanabb presztízsű legények szorultak rá leginkább a tekintélyük ilyen eszközökkel való helyreállítására.³⁷ A mezőszégi adatok azonban azt mutatják, hogy azok éltek leginkább a kitáncoltatás eszközével, akiknek *ereje volt hozzá*, tehát megfelelő társadalmi tekintéllyel, nagy baráti társasággal stb. rendel-

³² A szokás diszkriminatív mivoltára Nagy Olga hívja fel a figyelmet (Nagy 2010: 35).

³³ Győri 2010: 197.; Kocsis 2016: 11–12.; Nagy 2010: 35.; Novák 2000: 63–63. Széki adatközlőim szerint a kirekesztő rítus még az 1980-as években is előfordult. Ezeket a jelenségeket, szokásokat azonban változásaik dinamikájában kell vizsgálni, a szóban forgó közösségek több szereplőjének megszólaltatásával. Nagy Olga óriási beleérző képességről téve tanúbizonyságot vette észre a női kiszolgáltatottság addig rejtve maradt vonásait a paraszti kultúrában. Azt is hozzá kell azonban tenni, hogy rendkívüli érzékenységgel megáldott-megvert kulcsadatközlői életére komoly traumák nyomtak bélyeget. Úgy vélem a Nagy Olga által rajzolt képet tovább árnyalhatják a mások (például férfiak, vagy „szerencsésebb sorsú” adatközlők) észrevételei és ezek interpretációi.

³⁴ Nagy Olga állapítja meg, hogy Szék kulturális különállása összefügg a falu traumatizált sorsával (Nagy 2010: 8).

³⁵ Sok történet igazolja például, hogy szabadabban visszautasíthatták a legényeket. A lányok bolondozhattak a *táncon*, a legényes táncot utánozva például kicsúfolhatták a *kivagyiskodó* legényeket stb.

³⁶ Kós 2000/II: 258. A szokásról bővebben lásd: Jávor – Pesovár 1980.

³⁷ Jávor 2000: 622.

keztek. Kérdéses továbbá, hogy minden esetben egyértelmű normaszegésről, és az azt szankcionáló, az egész falu közvéleményét tükröző büntetésről van-e szó, vagy csupán egyes legények erőfölényének demonstrálásáról, amellyel nem ért egyet feltétlenül az egész faluközösség.³⁸

Mezőségen az udvarlás és a próbaházasság közötti átmeneti kapcsolattípus, a Nagy Olga által „szabad összeeresztésnek” nevezett együttthalás szinte az összes általam kutatott faluban ismert volt az 1950-es évekig.³⁹ Ezek a szokások szintén sok szálon kapcsolódnak a tánchoz. Az együttthalás során a lányok sokszor kerültek kiszolgáltatott helyzetbe, a szexuális kapcsolatot megtagadókat a legközelebbi táncalkalmon megbosszulhatta a csalódott legény. Ez fizikai atrocitást is jelenthetett – a legény a tánc közben mintegy „véletlenül” belerúgott a lányba, megrántotta a haját stb. – de megkísérelhette a lány kiközösítését is: lefizette a többieket, hogy ne kérjék fel táncolni.⁴⁰

Vizsgált területünkön a szomszéd falu, a másik falurész vagy más etnikum *táncára* ellátogató *idegen* vagy *másutcai legények*⁴¹ általában ismerkedési, udvarlási céllal mentek.⁴² A *táncos ház* udvarára csak úgy mehettek be és csak akkor táncolhattak, ha volt férfirokonuk, vagy ismerősük, aki *pártolta őket*, és ha betartották a viselkedési szabályokat. *Idegen legénynek menni* általában kockázatos, bátor vállalkozásnak számított, hiszen az endogámia védelme, vagy egyszerű erőfitogtatás miatt még így is előfordulhatott, hogy a helyi legények megverték vagy elkergették az illetőt. A bajt elkerülendő a vendégnek ajánlatos volt az ismerőséhez vagy annak hiányában a táncszervező *kezeshez* fordulnia, aki ilyenkor általában bekísérte a csűrbe, vagy a *táncos házba* a látogatót. Mezőségen általánosan elterjedt szokás volt tehát, hogy ha *idegen legények* érkeztek a mulatságra, addig nem táncolhattak, amíg a helybeliek ezt meg nem engedték nekik. A befogadó rítus lényege az volt, hogy a táncter perifériáján, passzívan üldögélő legényhez odavittek egy lányt, majd a vendéget a kezénél fogva behúzták a táncba, helyi terminussal: *felállították*.⁴³ Mindezek előtt a *kezes*, vagy a vendég ismerőse, rokona természetesen megkérdezte a kiszemelt lányt, hogy *elvállalja-e az idegen legényt*. A *vállalás* minden esetben azt jelentette, hogy nem csak táncolnia, hanem beszélgetnie is kellett vele, a legény haza is kísérelhette a mulatság végeztével, sőt nyáron az is előfordulhatott, hogy a legény ott hált a lány mellett – a korábban már említett „szabad összeeresztéshez” hasonlóan.⁴⁴ A *vállalás* kötelezettsége együtt járt a *táncon* való részvétellel; a szinte „ajándékként” felkínált leány csak a büntetés lehetőségét vál-

³⁸ Vö. Szilágyi 2000a: 733.

³⁹ Györi 2010: 202–210.; Kós 2000/II: 263. Társadalomnéprajzi kutatások kimutatták, hogy a lányokat kiszolgáltató „hálókamrázó” szokásrend hagyományörzőbb vidékeken például Erdélyben, azon belül is a mezőségi Széken maradt fenn. (Jávor 2000: 615–616).

⁴⁰ Kós 2000/II: 262.; Nagy 2010: 45–46.; Györi 2010: 198.

⁴¹ *Megyünk idegen legénynek* mondták a visai magyarok, ha más faluba mentek táncolni. A románok hasonlóan mondták: *Merem la tureni. (Vidékre megyünk.)* A mezőségi magyar falvakban, különböző jeles napi bálokon még az 1970-es évek végén is élt ez a szokás, de az 1990-es években már sehol nem tapasztaltam. Párhuzamok a Mezőséghez közeli területekről a teljesség igénye nélkül: Karácsony 1995: 158–159, 164/31-es lábjegyzet/; Karsai–Martin 1989: 29.; Kresz 1960: 104.

⁴² Vö. Kallós 2006: 301.; Novák 2000: 61.; Pálfy 2001: 307–308.

⁴³ Vö. Halász 2011.

⁴⁴ Vö. Faragó 2006: 140.

lalva utasíthatta vissza az ilyen irányú kérést.⁴⁵ Úgy vélem e rítus rámutat arra, hogy a lányok lényegesen kevesebb joggal bírtak a legényeknél, hiszen a legények még el is „ajándékozhatták” őket, mintha szimbolikusan a tulajdonukat képezték volna.⁴⁶

Nemkívánatos vendég esetén elmaradoztak a fenti rituálék, vagy csak tessék-lássék invitálták az illetőt, esetleg a bejárat közvetlen közelébe ültették le, nem *állították fel*. Ilyen esetben az *idegen legény* rövid idő után eltávozott.

Ritkán, egy-egy jól sikerült multság után, különösképpen megbecsült vendég esetében előfordult, hogy csapatostul, zenével kísérték ki a *táncról az idegen legényt*. A kísérők száma, a zenével való figyelemfelkeltés, az együtt megtett út hossza nem csak a vendég rangját mutatta, de az ilyen módon reprezentáló *gálánt legények* hírét is növelte. Az vendégeskedés viszonzásával kapcsolatos kötelezettségnek és a kölcsönösség törvényének eleget téve a jól sikerült látogatás után illetl visszahívni a vendéglátókat.

A vizsgált szokás sokszor nagy nyilvánosság előtt zajlott, a vendéglátók még az esemény után is a sokat beszéltek arról, hogy hogyan és mivel kínálták meg a vendégeket és azok mennyire jól érezték magukat.⁴⁷

Szorosan a kötelezettségekhez kapcsolódott a „kölcsonkenyér visszajár” elve alapján, a rosszul végződött látogatások esetén a bosszúállás is. Ilyenkor általában egyáltalán nem érvényesült a szimmetria elve, a vendéglátás kötelezettségét megsértők bajját „illetl” alaposabban ellátni, mint amekkora az eredeti inzultus mértéke volt. Ez azután sokszor véres verekedéseket vont maga után, amibe már nem ritkán a házasemberek is belekeveredtek.⁴⁸

Magyar lányok a 20. század közepéig csak akkor mehettek el *másfalusi táncra*, ha rokonlátogatóba mentek és a családból valaki elvitte őket a multság helyszínére. A román szokásokra vonatkozó információk szerint gyakran előfordult, hogy párosával, vagy csapatosan (fiúk, lányok vegyesen) mentek el szomszéd falvak *román táncra*. A kollektivizálás itt is a lányok mobilitására vonatkozó tiltások enyhülését hozta magával.

Helyi terminussal élve *vendégnek* számítottak a *táncon* a házasemberek. Megjelenésükkor a fiatalok *adtak nekik egy pár táncot*. A férfiak a számukra felkért lányokkal zavartalanul táncolhattak, a rövid táncciklus után azonban illetl elhagyniuk a táncteret.⁴⁹ A kollektivizálás idején ez a szokás kisebb falvakban megváltozott: a fiatal

⁴⁵ Novák 2000: 61–62. A lőrincrévi Karsai Zsigmond két világháború közötti időszakra vonatkozó visszaemlékezéséből a következők derülnek ki. A *másfalusiaknak* a helyi legények ajánlottak fel táncos párt. A kiválasztott lány ezt *nem utasíthatta vissza* (kiemelés tőlem), csak utána mondhatta, hogy „Többet ne adj neki.” Az *idegen legény* nem beszélgethetett ugyan a tánc közben a hozzájuk rendelt lányokkal, nem is ölelhetette meg, sőt zsebkendőt sem lophatott tőle a tánc végén, csak ha az esti *táncról* kiment vele a lány „beszélni”. Az viszont sértésnek számított, ha nem ment ki vele a lány. A vétkes lányt ilyenkor akár el is zavarhatták az idegennek kedvezni akaró legények a *táncról* (Karsai – Martin 1989: 28–29, 39).

⁴⁶ Martin György Bag táncéletét jellemezve írja, hogy a táncteren a legények úgy válogattak a lányok között, mintha azok árucikkek lettek volna (Martin 1955:10–11).

⁴⁷ A vendégeskedés néprajzáról bővebben lásd: Jávor 2000: 639, 689–690.

⁴⁸ Szabó 2008: 61–62.

⁴⁹ Pálffy 2001: 297.

házaspárok nagy része rendszeresen járt a *táncra*, sőt az 1960-as évek elejéről még tudunk olyan családos házaspárokról is, akik rendesen fizették a *cigánypénzt*.⁵⁰

AZ ELLENTÉTEK OLDÁSA KOOPERÁCIÓVAL: PÉLDÁK A TÁNCKULTÚRA TERÜLETÉRŐL

Az *idegen legény* intézményével kapcsolatos fenti adatok a különböző falvak, falurészek, illetve etnikumok közötti kooperáció meglétére hívják fel a figyelmet. Ez a jelenség mezősegi falusi társadalom endogám tendenciáit enyhítette.⁵¹ Ide kapcsolódik az az összes mezősegi faluban egykoron meglévő gyakorlat, hogy vegyes táncok alkalmával felváltva járták a magyar és a román táncrendet. A résztvevők közül sokan igyekeztek egymást bevonni a táncba és segíteni megtanulni az alapvető lépéseket.⁵² Visában a második világháború után a helyi magyar és román kezesek egymással összefogva próbáltak tudatosan felülemelkedni a fiatalság közötti viszályokon azért, hogy folyamatosan *táncot* tudjanak rendezni, amire a kis létszámú román és magyar közösség külön-külön nem lett volna képes. Mezősegen még a táncrendező magyarok/románok, valamint az őket kiszolgáló cigánymuzsikusok közötti, meglehetősen éles alá-fölrendeltséget mutató viszonyrendszerben is megfigyelhettünk kooperációra utaló próbálkozásokat.⁵³

Hasonló jelenségeket a nemek közötti kapcsolatokat vizsgálva is tapasztalhatunk. A leányok büntetését szolgáló rítusoknak is megvoltak a korlátai, ahogy azt fentebb láthattuk. A lányok védelme ugyanúgy hozzátartozott a legénytől elvárt magatartásmóddhoz, mint az erődemonstrálás céljából kezdeményezett diszkriminatív rítus.

Korábbi tanulmányomban már rámutattam, hogy a tradicionális mezősegi páros táncok eleve „szoros”, meglehetősen szabályozott kimunkált kooperációt igényelnek.⁵⁴ A motívumokat, előadási stílusokat, mozgás- és magatartásformákat határozottan elkülöníthetjük aszerint, hogy férfiakra, vagy nőkre jellemzők-e. Ezeket azonban – páros táncról lévén szó – össze kellett hangolniuk, ami azonban meglehetősen nagy gyakorlatot kíván, hiszen ezek a táncok a Kárpát-medence leggazdagabb motívumkincsű páros táncainak számítanak. A férfi és női táncosok mozgásának harmonizációja, mint a kooperáció egy formája, az itteni páros táncok nagy helyigénye és a rendelkezésre álló helyek általában szűkös

⁵⁰ Más, nagyobb belső-mezősegi falvakban ez a szabály tovább volt érvényben (Vö. Pálffy 2001: 305).

⁵¹ Vö. Pálffy 2001: 307.; Novák 2000: 61–62. A 20. század elején, amikor aránytalanul sok lány volt Nyárszón, nem csak hogy beengedték a vidéki legényeket a *táncra*, de még meg is hívták őket magukhoz. Az 1940-es évek elején, amikor a nemek számaránya kiegyenlítődött már nem tűrték meg őket maguk között az *idegen legényeket* (Kresz 1960: 115).

⁵² Vö. Faragó 2006: 135, 137–138.

⁵³ Varga 2007: 97. Kallós Zoltán egyik visszaemlékezésében utal a három nagy mezősegi etnikum (cigány, magyar, román) krízishelyzetben megmutakozó szolidaritásának szép példájára (Ablonzy – Korniss 2013: 32).

⁵⁴ Varga 2015: 92–93.

volta miatt is feltétlenül szükséges volt.⁵⁵ Ez esetben az összehangolt viselkedésre már nemcsak a két nem között, hanem a párok között is szükség volt. A nemek mozgásrendszere és stílusa közötti különbségeket, problémákat áthidaló együttműködés befolyásolja a táncosok térhasználatát, a motívumválasztásaikat, a táncfolyamatok felépítését stb.

ÖSSZEFOGLALÁS

A fenti adatok érzékletesen illusztrálják, hogy a táncos akcióközösség elsősorban a táncrendező legények és lányok csoportját jelenti, amivel más társadalmi szegmensek (*másfalusi, másutcai*, vagy eltérő etnikumú látogatók, házasemberek, katonaviselt legények, asszonyok stb.) különböző intenzitású kapcsolatban vannak. A lányok jelenléte a *táncon* sokszor a teljes jogú táncos és a vendég közötti átmeneti, liminális állapotként értelmezhető, hiszen csak a legények által megszabott keretek, feltételek között, megfelelő magatartási szabályok betartásával szórakozhattak, ismerkedhettek.⁵⁶

A mezőiségi tánckultúrában hangsúlyosan jelenik meg a terület, illetve az etnikumok szerinti elkülönülés, rendkívül szembetűnőek a nemi szerepek közötti különbségek. A szembenállás enyhítésére szolgálnak, egyfajta kikapukként értelmezhetők a vendéglátás rítusai, amelyek sokszor meglepően finoman kidolgozottak, jól szabályozottak. Marcel Mauss ezeket a jelenségeket csereként és szerződésekként értelmezi, amelyek bár látszólag önkéntes alapon működnek, a gyakorlatban a kötelezően adott és viszonzott ajándékok formáját öltik. Ezekben ún. „totális társadalmi jelenségekben” egyszerre jelennek meg a vallási, jogi, erkölcsi és gazdasági intézmények, esztétikai többletjelentésekkel kísérve.⁵⁷ A vendéglátás szokásával kapcsolatos diszkréció hiánya mutatja, hogy ez az ajándékozás egy fajtájaként értelmezhető, ami mint totális társadalmi tény fontos funkciót töltött be a mezőiségi kapcsolatrendszerében.⁵⁸

A táncon megjelenő különböző társadalmi csoportok kapcsolataiban egyszerre jelennek meg szimbolikusan a szegregációra való törekvések, a különböző identitások, ugyanakkor az egymással való kapcsolatteremtés lehetőségei is. Úgy vélem, a mezőiségi hétvégi *tánc* fenti elemzése bemutatja, hogy egyes közösségek, vagy egyének külön- illetve szembenállását szimbolikusan erősíthették különböző kulturális jellemzők, szokások, sztereotípiák, de ezek éppen a különbözőség ténye miatt az egymás felé való közeledést is elősegíthették.⁵⁹ Az eltérések ugyanis saját hiányosságainkra is rámu-

⁵⁵ A tánc egy olyan szimbolikus „kontextus” amely demonstratív módon bemutatja, és ezáltal erősíti a két nem közötti különbségeket, ugyanakkor hogy lehetőséget biztosít a férfi és a nő közötti „távolság” áthidalására is (Vö. Freedman 1990: 425).

⁵⁶ Vö. Turner 1997: 675–676.

⁵⁷ Mauss 2000: 197.

⁵⁸ Vö. Mauss 2000: 199.

⁵⁹ A nép-, csoportkarakterológiai jellemzők, általánosítások nem csak egymás ellen hatnak, erre már Andrásfalvy Bertalan is felhívta a figyelmet, amikor a táji munkamegosztást vizsgálva rámutatott a különböző gazdasági irányultságokból adódó kooperáció működésére (Andrásfalvy 2011a). Szilágyi Miklós összefoglalásában több példát hoz az egymás mellett élő etnikumok tudatos együttműködésére (Szilágyi 2000b: 857–860).

tathatnak, így gyakran az együttműködést, a kooperációt is előkészíthetik, teret adva ezáltal a találkozásnak, azon keresztül pedig lehetőséget a másik elfogadásának. A tradicionális táncalkalmak, a hozzájuk kapcsolódó szokások, valamint maga a táncolás a lokális, többszemélyes társadalmak működtetésében, egyben a kulturális diverzitás fenntartásában játszott fontos szerepet.⁶⁰

A meglehetősen zárt, tradícióhoz mereven ragaszkodó mezősgéi paraszti társadalmat leginkább Kós Károly kutatásaiból ismerjük. Jelenlegi tudásunk szerint a vizsgált területen megkésve jelentkező polgári tagozódás lassan és kis mértékben érezte „organizációs” hatásait, és kevésbé bontotta meg az itteni rendszerszerű paraszti társadalmat.⁶¹ Ez természetesen nem azt jelenti, hogy nem volt rá hatással, nem hozott változásokat, inkább azt, hogy egy sajátos irányú társadalomfejlődést okozott, amelyben a korábbi tradicionális kultúra és társadalom archaikus elemeinek, eszméinek, szabályainak tömege maradt fenn. Az itt elemzett szokás történetét nyomozva későbbiekben a tágabb társadalmi kontextusát is vizsgálni kell.⁶² Továbbgondolásra érdemesnek tartom ezért a Fél Edit által a magyar néprajzban felvetett organikus (lokális, paraszti) és organizált (kívülről érkező, polgári) társadalomszervezetek szembeállításának modelljét.⁶³ Ennek keretében nem csak külső hatásokkal való szembehelyezkedés, az elzárkózás, hanem a találkozás és az abból adódó változások történetét is kutathatjuk. A polgári korszak szokáselemeinek a mezősgéi táncművelés késő középkori, reneszánsz-barokk jellegzetességei mellé történő bekerülésének folyamatát, majd a modernizáció hatásait abban a tágabb, folyamatosan változó társadalmi-kulturális jelentésmezőben kellene vizsgálni, amiben az itteni táncművelés a 19–20. század folyamán létezett.⁶⁴ Ezt támasztják alá a tévesítés időszakában bekövetkezett változásokra vonatkozó megfigyeléseim. A társadalomnéprajzi irányultságot kiemelten fontosnak tartom a táncfolklorisztikai kutatások-értelmezések szempontjából, hiszen a magyar táncfolkloristák tollából származó legtöbb írás a történelmi és társadalmi dinamika szempontjából nézve meglehetősen statikus.⁶⁵

A saját kutatásaimat illetően a későbbiekben kiemelten fontos lesz a házassági körzetek, a tánczenét szolgáltató zenekarok működési területeinek és a táncos vendégeskedés térhálójának összevetése.⁶⁶

⁶⁰ Andrásfalvy Bertalan egyik tanulmányában kifejti, hogy Magyarországon élő különböző nemzetiiségek, népcsoportok egymástól eltérő jellemzői, különböző szerepvállalásai hogyan járulnak hozzá a Kárpát-medence kulturális, társadalmi diverzitásához (Andrásfalvy 2011b. 521–522).

⁶¹ Paládi-Kovács 2000: 27.

⁶² A környékbeli arisztokrácia, és polgárság táncéletének kutatása egyébként is várta még magára. Ennek lehetőségét már egy korábbi tanulmányban felvettem (Varga 2013).

⁶³ Vö. Sárkány 2000: 52.

⁶⁴ Vö. Sárkány 2000: 42.

⁶⁵ Varga 2016a: 75. Társadalomnéprajzi szempontból a kutatásaim egyelőre hiányosak. Nagyon keveset tudunk a mezősgéi cigányokról, németekről, örményekről, románokról és zsidókról, de hiányosak az itt élő, a parasztkétől eltérő életformát képviselő, különböző foglalkozási, társadalmi csoportokra vonatkozó adataink is. A hátralévő feladatok egy része tehát történelmi (például anyakönyvek vizsgálata), emellett azonban a szocializmus alatti, majd az azóta eltelt időszak társadalomformáló hatásait is érdemes megvizsgálni a vizsgált területen egészen a jelenkorig.

⁶⁶ Fülemile Ágnes és Balogh Balázs kalotaszegi kutatásaihoz hasonlóan (Balogh – Fülemile 2004: 33–45).

Tanulmányom a magyar néptánc kutatás azon útkeresései közé sorolható, melynek során a társadalmi kontextus egyre erőteljesebb figyelembevételével vizsgáljuk a tánc kultúra egyes jelenségeit.⁶⁷ Ezek értelmezéséhez a korábbi földrajz-történeti, illetve strukturalista szemlélet mellett újabb paradigmákat, megközelítéseket is igyekszünk felhasználni.⁶⁸

Irodalom

ABLONCZY Bálint – KORNIS PÉTER

2013 *A Mezőségtől Moldváig. Kallós Zoltán útjai.* Budapest: Helikon.

ALMÁSI István

2009 Kocsis Lajos népzene gyűjtése a XX. század elején. In Almási István: *A népzene jegyében. Válogatott írások.* 154–182. Kolozsvár: Az Európai Tanulmányok Alapítvány Kiadója.

ANDRÁSFALVY Bertalan

2011a A táji munkamegosztás néprajzi vizsgálata. In Máté Gábor (szerk.): *Együtt élő népek – eltérő értékrendek. Andrásfalvy Bertalan válogatott társadalomnéprajzi tanulmányai.* 489–503. Budapest – Pécs: L'Harmattan – PTE Néprajz - Kulturális Antropológiai Tanszék.

2011b Gondolatok népcsoportok, nemzetiségek kapcsolatáról. Szerep, öntudat. In Máté Gábor (szerk.): *Együtt élő népek – eltérő értékrendek. Andrásfalvy Bertalan válogatott társadalomnéprajzi tanulmányai.* 511–523. Budapest – Pécs: L'Harmattan – PTE Néprajz - Kulturális Antropológiai Tanszék.

BALOGH Balázs – FÜLEMILE Ágnes

2004 *Társadalom, tájszerkezet, identitás Kalotaszegen. Fejezetek a regionális csoportképzés történeti folyamatairól.* Budapest: Akadémiai Kiadó.

CSURI Szandra

2016 Borsá völgye táncélete Mezőség és Kalotaszeg határán. Átmeneti régió vagy önálló mikrorégió? In Bolvári-Takács Gábor – Németh András – Perger Gábor (szerk.): *Tánc és társadalom.* 68–73. Budapest: Magyar Táncművészeti Főiskola. EITLER Ágnes

2016 Táncélet és táncos tudás a 20. század második felében Átányon. In Bolvári-Takács Gábor – Németh András – Perger Gábor (szerk.): *Tánc és társadalom.* 84–89. Budapest: Magyar Táncművészeti Főiskola.

FARAGÓ József

2006 A tánc a mezősegi Pusztakamaráson. In Felföldi László – Karácsony Zoltán (szerk.): *Magyar táncfolklorisztikai szöveggyűjtemény II/A.* 128–142. Budapest: Gondolat – Európai Folklor Intézet. (Első megjelenés: *Erdélyi Néprajzi Tanulmányok* 7. 1946. Kolozsvár: Bolyai Tudományegyetem Néprajzi Tanszéke.)

⁶⁷ A társadalmi látásmód előretörése Sárkány Mihály megfogalmazása szerint „átmetszett a néprajzon belül korábban kialakult tartományi határokat”, ezáltal új összefüggésekre világítva rá az adott szaktudomány területén belül (Sárkány 2000: 65). Az ide kapcsolódó újabb vizsgálatokat illetően lásd: Csurik 2016; Kavacsánszki 2013; 2015; Szőnyi 2014a; 2014b; 2016.

⁶⁸ Lásd: Eitler 2016; Kovács 2016; Székely 2015; 2016.

FEISCHMIDT Margit

- 1994 Etnicitás és helyi intézmények. Jegyzetek egy mezőségi faluról. *Régió. Kisebbségi Szemle* V.3. 119–128.

FREEDMAN, Diane C.

- 1990 Gender identity and dance style in rural Transylvania. *East European Quarterly* 23. 4. 419–430.

GYŐRI Klára

- 2010 *Kiszáradt az én örömem zöld fája...* : Miskolci Egyetem Kulturális és Vizuális Antropológiai Intézet.

HALÁSZ Péter

- 2011 „Akkor Széken a hagyomány rendje még döbbenetes erővel érvényesült:” Beszélgetés a 80 éves Andrásfalvy Bertalannal. *Székyföld*. Kulturális folyóirat 2011 augusztus. <http://www.hargitakiado.ro/cikk.php?a=MTQyMw>. (Utolsó letöltés: 2017. március 7.)

JÁVOR Kata

- 2000 A magyar paraszti erkölcs és magatartás. In Paládi-Kovács Attila (szerk.): *Magyar Néprajz VIII. Társadalom*. 601–692. Budapest: Akadémiai Kiadó

JÁVOR Kata – PESOVÁR Ferenc

- 1980 Kimuzsikálás. In Ortutay Gyula (szerk.): *Magyar Néprajzi Lexikon* III. 197. Budapest: Akadémiai Kiadó.

KALLÓS Zoltán

- 2006 Tánchagyományok egy mezőségi faluban. In Felföldi László – Karácsony Zoltán (szerk.): *Magyar táncfolklorisztikai szöveggyűjtemény* II/A. 297–313. Budapest: Gondolat – Európai Folklor Intézet. (Első megjelenés: *Tánc tudományi Tanulmányok* 1963-64. 235–252.)

KARÁCSONY Zoltán

- 1995 Az inaktelki Gergely János tánra vonatkozó visszaemlékezései. *Tánc tudományi Tanulmányok* 1994–1995. 153–166.

KARSAI Zsigmond – MARTIN György

- 1989 *Lőrincréve táncélete és táncai*. Budapest: MTA Zenetudományi Intézet.

KAVECSÁNSZKI Máté

- 2013 A táncantropológiai módszer alkalmazásának lehetőségei a nemzeti-etnikai identitás vizsgálatában. In Karlovitz János Tibor (szerk.): *Tanulmányok az emberi gondolkodás tárgykörében*. 89–97. Komarno: International Research Institute.
- 2015 *Tánc és közösség. A társastáncok és a paraszti tánc kultúra kapcsolatának elmélete bihari kutatások alapján*. Debrecen: Debreceni Egyetem Néprajzi Tanszék.

KOCSIS Rózi

- 2016 A forrészegi táncon I. *Folkmagazin* XXIII. 6. 10–13.

KOVÁCS Dóra

- 2014a A női szemlélet helye a néptánc kutatásban. In Bolvári-Takács Gábor – Fügedi János – Mizerák Katalin – Németh András (szerk.): *Alkotás – befogadás – kritika a táncművészetben, a táncpedagógiában és a néptánc kutatásban*. 84–89. Budapest: Magyar Táncművészeti Főiskola.

- 2014b „Női szemmel.” – A páros táncok elemzése és értelmezése az erdélyi Magyarózdon. In Vajda Zoltán (szerk.): *Tehetségek a tudomány horizontján. Válogatás a Szegedi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kara hallgatói tudományos munkáiból.* 245–257. Szeged: SZTE BTK.
- 2016 A társadalmi nemi szerepek kutatásának módszertani dilemmáiról. In Bolvári-Takács Gábor – Németh András – Perger Gábor (szerk.): *Tánc és társadalom.* 113–118. Budapest: Magyar Táncművészeti Főiskola.
- KÓS Károly
2000 *A Mezőség néprajza* I-II. Marosvásárhely: Mentor Kiadó.
- KÖNCZEI Csongor
2009 Hogyan lett a Kodobákból Codoba? Másodlagos identitásváltások a mezőségi cigánymuzsikus családnál. Cluj-Napoca – Kolozsvár: Institutul pentru Studierea Problemelor Minorităților Naționale. /*Műhelytanulmányok a romániai kisebbségekről.* 25./
- KRESZ Mária
1960 A fiatalság társas élete a kalotaszegi Nyárszón. *Néprajzi Közlemények* 5/1. 93–121.
- KRIZA János
1975 *Vadrózsák.* Bukarest: Kriterion.
- MARTIN György
1955 *Bag táncai és táncélete.* Budapest: Művelt Nép.
- NAGY Olga
2010 Honnan járnak, honnan hozzák? Szék társadalomrajza. In Györi Klára: *Kiszáradt az én örömem zöld fája...* 5–133. Miskolc: Miskolci Egyetem Kulturális és Vizuális Antropológiai Intézet.
- NOVÁK Ferenc
2000 Szék táncai és táncélete a XX. század első felében. In Virágölgyi Márta – Felföldi László (szerk.): *A széki hangszeres népzene. Tanulmányok.* 29–78. Budapest: Planétás.
- PALÁDI-KOVÁCS Attila
2000 Bevezetés. In Paládi-Kovács Attila (szerk.): *Magyar Néprajz VIII. Társadalom.* 13–28. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- PÁLFY Gyula
2001 Vajdakamarás táncélete. In Keszeg Vilmos – Viga Gyula (szerk.): *Néprajzi Látóhatár* 10/1-4. 279–312. (Első, rövidebb változata: *Tánc tudományi Tanulmányok* 1986-87. 261–287.)
- PESOVÁR Ferenc
1997 Táncélet és táncos szokások. In Felföldi László – Pesovár Ernő (szerk.): *A magyar nép és nemzetiségeinek táncagyománya.* 15–69. Budapest: Planétás.
- POZSONY Ferenc
2010 Etno-demográfiai folyamatok Pusztakamaráson. In Keszeg Vilmos – Szabó Zsolt (szerk.): *Mezőség. Történelem, örökség, társadalom.* 87–102. Kolozsvár: Művelődés.
- SÁRKÁNY Mihály
2000 A társadalomnéprajzi kutatás hazai története. In Paládi-Kovács Attila (szerk.): *Magyar Néprajz VIII. Társadalom.* 29–66. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- SZABÓ Márton
2008 *Égig érő jegenye.* Bukarest: Kriterion Könyvkiadó.

SZÉKELY Anna

- 2015 Az autentikusság és hitelesség kérdésének vizsgálata három magyarországi néptáncverseny kapcsán. In Simon András (szerk.): *DiákKörKép 2. Tudományos diákköri írások a néprajz szegedi műhelyéből*. 26–46. Szeged: SZTE BTK.
- 2016 Az „adatközlők” szerepe az erdélyi népzene- és néptánc táborokban. In Bolvári-Takács Gábor – Németh András – Perger Gábor (szerk.): *Tánc és Társadalom*. 181–189. Budapest: Magyar Táncművészeti Főiskola.

SZILÁGYI Miklós

- 2000a Törvények, szokásjog, jogszokás. In Paládi-Kovács Attila (szerk.): *Magyar Néprajz VIII. Társadalom*. 693–759. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- 2000b Kapcsolatok a külvilággal. In Paládi-Kovács Attila (szerk.): *Magyar Néprajz VIII. Társadalom*. 830–865. Budapest: Akadémiai Kiadó.

SZÖNYI Vivien

- 2014a A moldvai csángó magyar táncok funkcionális és formai-stiláris változásai. In Bolvári-Takács Gábor – Fügedi János – Mizerák Katalin – Németh András (szerk.): *Alkotás – befogadás – kritika a táncművészetben, a táncpedagógiában és a néptánc kutatásban*. 180–188. Budapest: Magyar Táncművészeti Főiskola.
- 2014b A magyarországi tánc házmozgalom hatása egy moldvai csángó település tánc kultúrájára. In Vajda Zoltán (szerk.): *Tehetségek a tudomány horizontján. Válogatás a Szegedi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kara hallgatóinak tudományos munkáiból*. 295–309. Szeged: SZTE BTK.
- 2016 Hatalom és erkölcs a moldvai csángó tánc kultúrában. In Bolvári-Takács Gábor – Németh András – Perger Gábor (szerk.): *Tánc és Társadalom*. 190–196. Budapest: Magyar Táncművészeti Főiskola.

TAMÁS Irén

- 1991 Szováti tánc hagyományok. *Művelődés* 40. 7–8. 36–38.

TÁRKÁNY SZŰCS Ernő

- 2003 *Magyar jogi népszokások*. Budapest: Akadémiai Kiadó.

TURNER, Victor

- 1997 Átmenetek, határok és szegénység. In Bohannan, Paul – Glazer, Mark (szerk.): *Mérföldkövek a kulturális antropológiában*. 675–711. Budapest: Panem Kft.

VARGA Sándor

- 2007 Táncosok és zenészek közötti kapcsolat a Mezőségen. In Barna Gábor – Csonka-Takács Eszter – Varga Sándor (szerk.): *Tánc hagyomány: átadás és átvétel. Tanulmányok Felföldi László tiszteletére*. 83–99. Szeged: SZTE Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszék.
- 2013 A nemesi kultúra hatásai a mezőségi paraszti műveltségre táncban és zenében. *Ethnographia* CXXIV. 471–484.
- 2015 Térhasználat a mezőségi táncos házban. In Bereczki Ibolya – Cseri Miklós – Sári Zsolt (szerk.): *Ház és ember. A Szabadtéri Néprajzi Múzeum Évkönyve XXVII*. 87–100. Szentendre: Szabadtéri Néprajzi Múzeum.
- 2016a Gondolatok Kavecsánszki Máté Tánc és közösség című könyvéhez. Recenzió. *Tánc tudományi Közlemények* VIII. 1. 85–89.
- 2016b Zenészfogadás az erdélyi Mezőségen. *Zenatudományi Dolgozatok* 2013–2014. 251–287

Varga Sándor

Egyetemi adjunktus, Szegedi Tudományegyetem, Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszék, MTA, BTK, Zenetudományi Intézet, tudományos munkatárs
e-mail: vasandor@gmail.com

Sándor Varga

The habits and etiquette relating to guests at traditional balls in Câmpia Transilvaniei

Studies in Hungarian ethno-choreography mentioned fairly early, at the beginning of the 20th century, the habit and etiquette relating to the presence of guests at traditional dance occasions that was mentioned later as well in articles on the dances of villages in Mezőség (Câmpia Transilvaniei, Romania). The plot and choreography of the custom under scrutiny was similar in the whole Hungarian speaking region of the Carpathian basin: visitors attending balls were welcomed by the organisers who provided room and opportunity for them to dance. In case of inappropriate behaviour they were either punished or expelled. The author in his article investigates the rights and duties of the participants of the dance (organisers and guests) and their social embeddedness. He wishes to present in what way the spatial and social differentiation that otherwise characterised society in Câmpia Transilvaniei emerged in course of various rites in dance culture. The related total social facts play a crucial role in the relations of people in Câmpia Transilvaniei. This is one of the pilot studies of Hungarian ethno-choreography that aim at exploring certain phenomena of the dance culture paying distinguished attention to social context. To this type of interpretation besides former historic-geographic and structuralist perspectives contemporary approaches were made use of as well.